

3. Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/alcohol-death-2>
4. Гетьман О. Чому зростає тіньовий обіг підакцизних товарів? Частка нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні є найвищою за останні 10 років. Як з цим боротися? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/12/23/680944/>
5. Міністерство внутрішніх справ. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/shhoricno-byudzet-ukrayini-nedootrimuje-blizko-50-milyardiv-griven-cerez-tinyovii-rinok-pidakciznih-tovariv-denis-monastirskii>
6. Про Держаний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20?find=1&text=%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%96%D1%85#Text>
7. Сабитов Р. Общественная опасность как критерий криминализации. *Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний* : сборн. науч. трудов. Омск : Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1980. 144 с.
8. Мамотенко О. П. Сучасний стан незаконного обігу підакцизних товарів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 22-26.
9. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

**Недов С.Л.**

кандидат юридичних наук, доцент

заслужений юрист України

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

## **ЗНАЧНА СУСПІЛЬНО КОРИСНА МЕТА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ПОМ'ЯКШУЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ**

Мотив та мотивація кримінального правопорушення є складним та багатограним явищем, тому в контексті нашого дослідження зупинимось на розгляді суспільно корисної мотивації кримінального правопорушення, визначимо стан дослідження цієї проблеми, спробуємо надати власні пропозиції відносно вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Вивчення юридичної літератури свідчить, що суспільно корисна мотивація як самостійна проблема фактично не розглядалася вченими, незважаючи на те, що підходи до таких явищ, як мотив і мотивація кримінального правопорушення, розроблялись багатьма науковцями. У кримінально-правовій літературі існує декілька визначень мотивації кримінального правопорушення, що дозволяє стверджувати про відсутність

єдиного підходу до визначення цього поняття. Найбільш розповсюдженим є визначення, згідно з яким мотивація є процесом формування мотиву кримінального правопорушення.

Ряд вчених вважає, що мотивація кримінального правопорушення вживається у двох значеннях: як внутрішній процес виникнення мотиву кримінального правопорушення в результаті взаємодії особи з навколишнім середовищем та результат формування мотиву кримінального правопорушення [2, с. 51]. З таким підходом доцільно погодитись, оскільки він не суперечить психологічному визначенню поняття мотивації

На основі кримінально-правової класифікації мотивів можливо визначити такі: суспільно небезпечні (низькі) мотиви кримінального правопорушення; суспільно нейтральні мотиви кримінального правопорушення; суспільно позитивні мотиви кримінального правопорушення.

Ряд науковців доходить висновку, що мотивація кримінального правопорушення завжди є негативним та руйнівним за своїм змістом явищем, навіть якщо до її складу входять суспільно нейтральні або суспільно позитивні мотиви, тому що вона спотворює і завдає шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам. На нашу думку, з деякими аспектами цього визначення погодитись не можна, оскільки вчинення особою кримінального правопорушення із суспільно корисною мотивацією, по суті, не є негативним явищем, але небезпечність такого діяння полягає більше у наслідках, які настали і завдають шкоди правоохоронюваним інтересам, а не самій особі [3, с. 93-98].

Вчинення кримінального правопорушення з суспільно корисною мотивацією, на нашу думку, ніяким чином не можна ототожнюватися з негативною мотивацією вчинення кримінального правопорушення, оскільки їх істотна відмінність у спрямованості «лихої» волі особи, що вчинила кримінальне правопорушення. У випадку вчинення кримінального правопорушення із суспільно корисною мотивацією особа не є, по суті, суспільно небезпечною, оскільки вона бажає користі для суспільства.

Проблема полягає в тому, що вона обирає заборонені кримінальним законом засоби досягнення поставленої мети - особа ж, яка навмисно чинить кримінальне правопорушення із суспільно негативних мотивів і свідомо завдає шкоди життю, здоров'ю, власності особи, є не тільки суспільно небезпечною з точки зору вчиненого діяння, а передусім з точки зору спрямованості деструктивного умислу.

Безумовно, необхідно відмежовувати суспільно корисну мотивацію від суспільно негативної, але «виправданої» особою яка вчинила кримінальне правопорушення. Майже кожна особа яка вчинила кримінальне правопорушення виправдовує свої вчинки, знаходить для них певне ідеологічне підґрунтя, але це не робить його мотивацію суспільно корисною. Подібне виправдовування кримінально протиправної поведінки є своєрідною

психологічною сублимацією і лише сприяє укоріненню кримінально протиправних намірів.

Виправдання від реальної мотивації діяння можна відокремити, взявши за основу те, що воно не призначене для вчинення чи не вчинення певних дій, а існує лише для того, щоб «заспокоїти совість», пом'якшити відповідальність, набути порозуміння з суспільством тощо.

Можна дійти висновку, що суспільно корисну мотивацію кримінального правопорушення можна відокремити від суспільно негативної зіставленням діяння та його пояснення особою, яка його вчинила, разом із зіставленням такого діяння зі ступенем наближення до обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, - необхідна оборона; крайня необхідність; діяння, пов'язане з ризиком; затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення тощо. На нашу думку, всі діяння, які виключають кримінальну відповідальність згідно з розділом 8 Загальної частини КК України, вчинюються тільки з суспільно корисною мотивацією.

В чинному Кримінальному кодексі лише один раз вживається поняття «значна суспільно корисна мета» - у ч. 1 ст. 42 «Діяння, пов'язане з ризиком»: не є кримінальним правопорушенням діяння (дія чи бездіяльність), що завдає шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети. При цьому користь для суспільства у випадку успіху таких дій (бездіяльності) повинна бути значною і за обсягом, і за характером [1].

Виходячи з вищевикладеного, ми пропонуємо власне визначення суспільно корисної мотивації кримінального правопорушення: суспільно корисною мотивацією кримінального правопорушення є поєднання в діяльності особи суспільно корисного мотиву та мети із засобами, які вступають у протиріччя з кримінальним законом. Ознаками суспільно корисної мотивації є: вчинення діяння з ознаками, які виключають його кримінальну протиправність; вибір засобу досягнення поставленої мети, який суперечить вимогам кримінального законодавства; реальне чи помилкове уявлення про корисність діяння.

Першою ознакою класифікації суспільно корисної мотивації є момент виникнення такої мотивації, відповідно до якого можна виділити первинну суспільно корисну мотивацію (або природну) та вторинну (або похідну), яка виникла і сформувалася під впливом певних суспільно політичних, економічних, релігійних факторів. Залежно від змінюваності суспільно корисної мотивації необхідно виділити: стійку суспільно корисну мотивацію; нестійку, яка під впливом різних негативних факторів змінюється або деформується в негативну мотивацію, що стає основою антигромадської діяльності.

Необхідно виділити такі види кримінально-правової класифікації суспільно корисної мотивації: суспільно корисна мотивація діянь, які становлять привілейований склад кримінального правопорушення (вбивство або умисне завдання тяжких тілесних ушкоджень у випадку перевищення

меж необхідної оборони, перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення т.ін.); суспільно корисна мотивація діянь, які відповідно до п.8, 9 ст. 66 є обставинами, що пом'якшують покарання; суспільно корисна мотивація за обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння; суспільно корисна мотивація діянь, вчинених за умови максимального наближення до обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння.

Суспільно корисна мотивація будь-якої діяльності є реальним чинником, який протистоїть кримінальній протиправності, та тому також потребує визначення у межах кримінально-правового та кримінологічного досліджень. Виходячи із запропонованого аналізу, суспільно корисна мотивація полягає у поєднанні мотивів та цілей діяльності, які містять у собі бажання подолати кримінальну протиправність, сприяти добробуту, розвитку особи, держави, прагнення захисту її прав тощо[4, с.43-49].

Зауважимо, що заподіяння шкоди суспільним інтересам ще не свідчить про суспільну небезпечність особи та що кримінальне правопорушення було вчинено з суспільно негативних мотивів.

Відповідно до ч.2 ст. 66 КК України перелік обставин, що пом'якшують покарання, не є вичерпним. Зазначену норму можна розглядати у двох аспектах. По-перше, невичерпність переліку дозволяє суду під час призначення покарання враховувати обставини, прямо не вказані у законі (поганий стан здоров'я, наявність на утриманні непрацездатних членів сім'ї тощо); по-друге, відсутність прямої вказівки на суспільно корисну мотивацію як на пом'якшуючу обставину дає змогу суду проігнорувати таку важливу обставину, яка б вплинула на призначення виду і розміру покарання.

Вважаємо, що є потреба перегляду певних усталених поглядів на поняття мотивів кримінального правопорушення та призначення покарання крізь призму суспільно корисної мотивації. Суспільно корисна мотивація будь-якої діяльності може бути реальним чинником, який протистоїть кримінальній протиправності й тому вона теж потребує визначення у межах кримінально-правового та кримінологічного досліджень.

Врахування суспільно корисної мотивації вчиненого кримінального правопорушення має стати не правом, а обов'язком суду.

Наявність чітко регламентованої норми, яка міститиме положення про суспільно корисну мотивацію, в подальшому дозволить ефективно застосовувати її судами під час вирішення справ, та буде якісним критерієм індивідуалізації покарання.

### ***Список використаної літератури:***

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25.
2. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. 144 с.

3. Чорний Р. Л. Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України. *Вісник кримінального судочинства*. Київ. 2019. № 4. С. 89-103.

4. Фоменко В. Ф. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2021. №1(24). С. 43-49.

**Пеньков С.В.**

доктор юридичних наук, доцент  
професор кафедри права  
Дніпровського гуманітарного університету

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІЛР-МОДЕЛІ  
В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Сучасне світове суспільство прагне до відкритості та демократичності. Додержання прав людини прирівняне, у розвинутих країнах, до найвищих соціальних цінностей, які підлягають безумовному забезпеченню та надійній охороні. Не є винятком і Україна. Так, згідно Конституції, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, ч. 2 ст. 3].

На зазначених основоположних принципах ґрунтуються і кримінальне процесуальне, і кримінальне право України. Згідно Кримінального кодексу України (далі – КК України або Кодекс), він має своїм завданням, не покарання, а правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. І лише для здійснення цього завдання Кодекс визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [2, ст. 1]. Аналогічним чином сформульовані завдання кримінального провадження і в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). Згідно ст. 2 КПК України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована